

Operacionalizace cílů osobnostně sociálního rozvoje

Jan Nehyba

Úvod

Pokud se snažíme o operacionalizaci cílů osobnostně sociálního rozvoje, vždy se budeme dopouštět redukcionismu. Realita života je vždy bohatší a aktivity, které mnohdy mají naplnit konkrétní pedagogický (výukový), dramaturgický (příběhový i skupinový) cíl jsou aktivitami, které plní více cílů zároveň, asi bychom stěží našli aktivitu, která splní jen jednu konkrétní věc.

Pedagogický cíl je to čím má aktivita jedince obohatit

Dramaturgický cíl – příběhový: sleduje cíl v rovině příběhu, k čemu má aktivita směřovat.

Dramaturgický cíl - skupinový: sleduje cíle v rovině skupinového dění, kam je potřeba skupinu dále posunout.

Různé cíle

Je důležité si uvědomit, že cíle mohou být na různé úrovni abstrakce. Většinou cíl kurzu je na velmi abstraktní úrovni. Příklad: *Seznámení účastníků s tématem hranic*. Je zapotřebí tento cíl ještě dále operacionalizovat na cíle jednotlivých aktivit, které dohromady směřují právě k tomuto pedagogickému cíli kurzu. K tomu nám mnohdy pomáhají následující otázky: *Jaké hranice? Čí hranice? Co znamená hranice? A podobně.*

Tradiční rozdělení pedagogických cílů

Při operacionalizaci si můžeme pomoci jednak tradičním rozdělením pedagogických (výukových) cílů z pedagogické psychologie či didaktiky. Jde o typické rozdělení na:

Kognitivní cíle – jde především o znalosti

Psychomotorické cíle – především jde o dovednosti

Afektivní cíle – především jde o postoje a návyky

Zajisté je možné uvažovat ještě o metarovině, kterou je aplikace, jak tyto znalosti, dovednosti či postoje můžeme předávat druhým. To může být také obsahem OSR.

e-mail: acor@acor.cz
web: www.acor.cz

Akademické centrum osobnostního rozvoje, Ústav pedagogických věd
Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Arna Nováka 1, 602 00 Brno

Obsahové rozdělení pedagogických cílů

Takovéto dělení cílů je tzv. bezobsažné, soustřeďuje se na „formu“ toho, co si jedinec osvojuje. Již od dob Aristotela je známo, že vedle formy stojí i látka-obsah. Otázkou tedy je, co je obsahem osobnostně sociálního rozvoje. Tato oblast je velmi pestrá, jak na to poukazují například Kolář, Nehyba, Lazarová (2011). Pro práci s operacionalizováním pedagogických cílů se však jeví jako lepší uvažovat v kategoriích obsahu ve vztahu k jedinci. Tato otázka směřuje k tomu, čemu se filozofové věnovali a věnují po více jak 2000 let. Je to otázka po struktuře našeho světa. Potom, kdo je člověk a co jej obklopuje? Při pohledu do historie je patrné, jak postupně filosofie ztrácela svoji kompetenci, jak uvádí Marquard (Horyna, 1998). Nejdříve ztratila funkci spásy člověka, kterou převzalo náboženství, pak funkci, aby zabezpečila jedinci dokonalou společnost, tuto funkci převzal stát a politika. Přesto všechno se filozofie dlouho dobu pokoušela komplexně popisovat svět a vytvářet různé filozofické systémy, jedním z důležitých komplexních systémů byl Leibnizsko-Wolfovský systém, který stojí na třech pilířích: 1. obecná ontologie, která se zabývá člověkem, 2. speciální metafyzika (kosmologii) zabývající se světem a 3. přirozená teologie, která se zabývá Bohem. Zkráceně řečeno: člověk, svět, Bůh. Tyto tři domény popisují komplexně celou strukturu světa. Jinými slovy, nejde vymyslet nic, co by se nevešlo do těchto kategorií. Pokud se na každou z těchto kategorií podíváme podrobněji, tak je můžeme ještě vnitřně rozčlenit.

Člověk: Už dlouho filozofové řeší otázku tzv. psycho-fyzikálního problému. Problému jaký je vztah mezi psychikou a tělem člověka, nám nejde o to najít na něj odpověď, ale o to, že existují tyto dvě dimenze (tělesná a duševní).

Svět: Podobně tak můžeme vyčerpávajícím způsobem rozdělit i svět na sociální dimenzi, kterou tvoří druzí lidé a naše vztahy k nim; přírodu, to, kde se pohybujeme jako lidé a následně kulturu, to co sami vytváříme, ať je to ta hmotná nebo nehmotná kultura (podrobněji např. Šmajš, 1999).

Bůh: Poslední oblast je tvořena otázkou lidské spirituality. Pokud přijmeme-li tvrzení Horyny (2001), že Evropa se zrodila z pohanství a křesťanství, pak spirituální složka je s námi neoddělitelně spjata. Je samozřejmé, že ji lze podle některých redukovat na dimenzi hodnot či podle druhých ji naopak rozšiřovat na náboženskou dimenzi. To záleží na každém jedinci zvlášť, pro nás je důležité, že někteří lidé ji považují za nedílnou součást jejich reality. Pokud bychom chtěli spiritualitu nějak uchopit, nabízí se třeba definice personalisty E. Mouniera (1948, s. 15): „spiritualita je pro nás odkrytí hlubokého vnitřního života osobnosti člověka“.

Na základě takto popisované struktury světa můžeme stanovit obsahovou složku osobnostně sociálního rozvoje, která má tyto dimenze: tělesnou, psychickou, sociální, kulturní, přírodní, hodnotovou (popřípadě spirituální či náboženskou).

„Mapa“ pedagogických cílů

Jak uvádí Aristoteles, tak základem všeho je látka a tvar. Nebo pokud se odvoláme na G. Batesona, který říká, že dva popisy jsou lepší než jeden, pak nám nezbyvá nic jiného než zkombinovat námi nastíněné popisy a vytvořit následující mapu (tabulku), která popisuje možnosti cílů osobnostně sociálního rozvoje:

	Tělesno	Psychika (emoce, kognice, vůle,...)	Sociálně (lidé, vztahy,...)	Kultura	Příroda (ekologie,...)	Hodnoty (spiritualita)
Kognitivní cíle (znalosti)			Zná zásady mezilidské komunikace ¹			
Psychomotorické cíle (dovednosti)			Umím naslouchat druhému v komunikaci			
Afektivní cíle (postoje/návyky)			Dokáže díky komunikaci sdílet hodnoty s druhým člověkem			
Meta-úroveň je: Aplikace (znalostí, dovedností, postojů)			Dokáží druhé učit jak vést rozhovor			

Taxonomie pedagogických (výukových) cílů

Každá rovina, jak znalostí, dovedností, tak i postojů má přitom svůj specifický způsob, jak s nimi jedinec může pracovat a jak si je hlavně může osvojovat. K tomu bylo vytvořeno několik takzvaných taxonomií výukových cílů. Ty jsou popsány v následujících tabulkách (přitom Bloomova taxonomie již byla revidována a zde je popsána jeho stará verze):

KOGNITIVNÍ CÍLE

Taxonomie kognitivních cílů - B.S. Bloom	
1.znalost (zapamatování)	definovat, doplnit, napsat, opakovat, pojmenovat, popsat, přiřadit, seřadit, reprodukovat, vybrat, vysvětlit, určit, ...
2.porozumění	dokázat, jinak formulovat, uvést příklad, interpretovat, objasnit, vysvětlit, odhadnout, opravit, přeložit, převést, vyjádřit jinak (vlastními slovy, jinou formou), vypočítat, zkontrolovat, změřit,..
3.aplikace	aplikovat, demonstrovat, diskutovat, interpretovat údaje a vztahy, načrtnout, navrhnout, plánovat, použít, prokázat, registrovat, řešit, uvést vztah mezi ...,

¹ Formulace cílů se skládá ze slovesa nebo podstatného jména slovesného a předmětu, který označuje, k čemu má učení, výchova směřovat (Machková, 2004).

	uspořádat, vyčíslit, vyzkoušet, ...
4.analýza	analyzovat, najít princip uspořádání, provést rozbor, rozhodnout, rozlišit, rozdělit, specifikovat, ..
5.syntéza	kategorizovat, klasifikovat, syntetizovat, kombinovat, skládat, modifikovat, napsat sdělení (zprávu), navrhnout, organizovat, shrnout, vyvodit obecné závěry
6.hodnotící posouzení (hodnocení)	argumentovat, obhájit, ocenit, oponovat, podpořit (názory), porovnat, posoudit, provést kritiku, prověřit, srovnat s normou, vybrat, vyvrátit, uvést klady a zápory, zdůvodnit, zhodnotit, ..

PSYCHOMOTORICKÉ CÍLE

Taxonomie psychomotorických cílů - H. Daeve (1968)	
1. imitace (nápodoba)	impulzivní nápodoba, vědomé opakování
2. manipulace (praktická cvičení)	manipulace podle instrukce, výběru, za účelem zpevnování
3. zpřesňování	reprodukce a kontrola
4. koordinace	sekvence a harmonie
5. automatizace	částečné zautomatizování, úplné

Taxonomie sociálně-komunikativních cílů - Royle (1978)	
1. vyhledat si kontakt/nápojení na určitou skupinu	1. jít ke skupině
	2. rozvoj zájmu o účast na činnostech skupiny
	3. akceptovat možnosti jednání
	4. zpracovávat reakce členů skupiny
2. akceptovat návrhy na spolupráci	1. přiklonit se ke členovi skupiny, který navazuje pozitivní kontakt
	2. mít radost z nabídek ke spolupráci
	3. ověřovat slučitelnost nabídek se skupinovými normami
	4. ve dvou provést nějakou skupinově konformní aktivitu
3. činit návrhy na spolupráci	1. vyhledávat vícero členů skupiny

	2. vykazovat pozitivně hodnotící pocity ve vztahu ke spolupráci
	3. navrhnout společnou činnost/jednání
	4. společné uskutečnění plánu/činnosti
4. rozšiřování spolupráce	1. shromažďovat se po vícero členech
	2. sdělit své stanovisko - zájmy
	3. analyzovat bariéry spolupráce
	4. solidarizovat s ostatními
5. učit se různé sociální role	1. napodobovat způsoby chování (v jejich jevové/výrazové podobě) specifické pro určitou roli
	2. rozvíjet cit pro pozitivní hodnoty jiné sociální role
	3. vymezit jedno chování vůči jinému
	4. aplikovat diferencovaný akcept chování
6. snažit se o sociálně-kulturní inovace	1. sbírat informace o vůdčích idejích
	2. považovat sociální změnu za cennou
	3. sjednocovat nové vůdčí myšlenky s principy sociálního pokroku
	4. pomáhat při uskutečňování inovativních projektů

AFEKTIVNÍ CÍLE

Taxonomie afektivních cílů - D.B.Kratwohl a kol.

1. přijímání (vnímavost)	
2. reagování	
3. oceňování hodnoty	
4. integrování hodnoty (organizace)	
5. integrace hodnot v charakteru	

Taxonomie afektivních cílů - B. Niemierko

I. úroveň	účast na činnosti	uvědomělé a pozorné provádění určité činnosti, nevyhýbá se roli či činnosti, ani ji neinicuje (přizpůsobení situaci)
	podjímání se činnosti	samostatné zahájení určité činnosti, vnitřní angažovanost na ní, málo upevněné jednání
II. úroveň	naladění k činnosti	trvalá vnitřní potřeba činnost konat, chybí širší zobecnění vztahu k dané činnosti
	system činnosti	zásady jednání v podobě rysů osobnosti, osobně svérázná činnost, ve složitých situacích nezklame